

Гісторыя вёскі Вялікае Сяло

Вёска Вялікае Сяло (ці Вялікая Вёсь) вядома з 1-й паловы XVIII стагоддзя. У той час вёска адносілася да маёнтка Вялікая Свянціца, уладанне памешчыка Ігната Францавіча Калупайлы. Вялікае Сяло (Вялікая Вёсь) была пабудавана ў адну доўгую вуліцу, якая цягнулася аж да лесу. Адсюль і пайшла назва Вялікае Сяло (Вялікая Вёсь).



Так гістарычна склалася, што пасля трэцяга падзелу Рэчы Паспалітай (24.10.1795) паміж Вялікім Сялом і Палонкай праходзіла дзяржаўная мяжа паміж Расійскай імперыяй і Прусіяй. Вялікае Сяло ўвайшло ў склад Ваўкавыскага павета Гродзенскай губерні. Праіснавала гэтая мяжа 12 гадоў, да 1807 года, калі да Расіі адышла Беласточчына.

Вёска Вялікае Сяло (як Хілімонаўцы і Зарэчча) уваходзіла ў фальварак Малая Свянціца Ігната Францавіча Калупайлы. Фальварак меў 457 дзесяцін 800 сажняў зямлі. Дзейнічаў касцёл, якому належыла 75 дзесяцін зямлі, дзе размяшчаліся 2 жылыя і 5 гаспадарчых пабудов, пражывала 22 прыгонныя і 6 вольных сялян. Прыгонныя сяляне выконвалі ўсе работы на панскіх палетках у маёнтках. У інвентары былі строга вызначаны правілы выканання сялянамі павіннасцей. Галоўная з іх – паншчына. Рабочы дзень сялян у маёнтку Свянціца цягнуўся ад світання да цямна. Калі селянін заарэ 1 дзесяціну зямлі, яму залічваліся 3 цяглавыя дні, забарануе 1 дзесяціну зямлі – 1/18-я дня, пасее жыта на 1 дзесяціне – 1/3-я дня, абмалоціць азімага жыта 30 снапоў – адзін дзень.

Звыш паншчыны ўстаноўлена было 12 гвалтаў, ці згонаў, 6 шарваркаў у год. Шарваркі прызначаліся для рамонту сялянскіх пабудов і пабудов эканоміі, а таксама мастоў і дарог на тэрыторыі маёнтка.

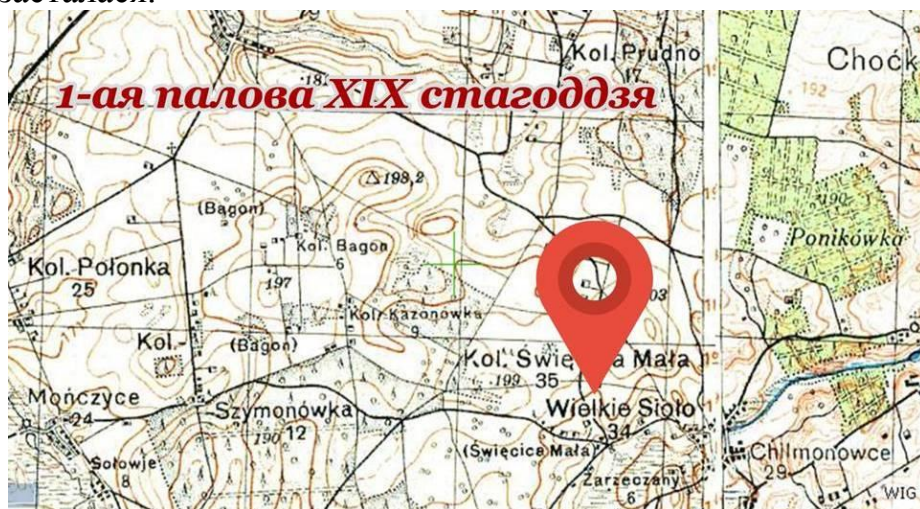
Для патрэб эканоміі сяляне ткалі, пралі, збіралі грыбы і ягады. Яны прыцягваліся да вартаўніцтва, начных каравулаў. Акрамя прыгону на сялян ускладаліся цяжкія дзяржаўныя павіннасці: падушны падатак, земскі збор, перавозка вайсковых грузаў.

Вялікія разбурэнні і страты прынесла вёсцы Айчынная вайна 1812 года. Праз велікасельскі край ляжаў шлях заваёўнікаў. Напярэдадні вайны 1812 года ў Гродзенскай губерні, у тым ліку на Свіслаччыне і ў ваколіцах Вялікага Сяла, была размешчана другая расійская армія пад камандаваннем Баграціёна (займала фронт ад Ліды да Белавежскай пушчы). Восьмы корпус Барадзіна размяшчаўся непадалёку ад Вялікага Сяла, у Ваўкавыску. Калі пачаўся наступ войск Напалеона, Ахтырскі гусарскі полк (знаходзіўся ў Заблудаве ў 30 км ад

Свіслачы) з баямі стаў рухацца ў Ваўкавыск на злучэнне з войскамі другой расійскай арміі Баграціёна.

Жыхары Вялікага Сяла і навакольных вёсак аказаліся ўдзельнікамі падзей вайны 1812 года. Многія з іх былі рэкрутамі другой расійскай арміі. Свіслаччына, у тым ліку Вялікае Сяло і навакольныя вёскі, аказаліся захопленымі французскімі войскамі пад камандаваннем напалеонаўскага генерала Рэйнера, задача якога заключалася ў ахове камунікацый французскай арміі і яе тылу. На насельніцтва французамі былі ўскладзены вялікія падаткі. Напалеонаўскія войскі займаліся рабункамі і разбоямі.

Пасля гістарычнай бітвы пад Барадзіном і разгрому французаў пачалося выгнанне напалеонаўскіх войск з Расіі. Ваенныя дзеянні і вялікія разбурэнні зноў пракаціліся па нашым краі. Вялікае Сяло цалкам згарэла. Жыхары адбудоўвалі вёску ўжо не на тым месцы, дзе яна знаходзілася, а побач, але назва Вялікае Сяло засталася.



У 1845 годзе ў Вялікім Сяле было 8 двароў, пражывала 70 жыхароў. Адносілася вёска да Ваўкавыскага павета Гродзенскай губерні.

У 1870 годзе вёска адносілася да Мала-Свянціцкага сельскага таварыства Талачманскай воласці Ваўкавыскага павета, тут пражывала 43 жыхары. У 1890 годзе вяскоўцы валодалі 133 дзесяцінамі зямлі. Паводле перапісу 1897 года ў Вялікім Сяле было 19 двароў, пражывала 177 жыхароў, у аднайменнай сядзібе побач з вёскай было 13 жыхароў.

У 1905 годзе ў Вялікім Сяле пражывала 172 жыхары, у 1914 годзе – 179 жыхароў.

З восені 1915 года Вялікае Сяло акупіравана германскімі войскамі. На занятай тэрыторыі кайзераўцы ўстанавілі рэжым рабункаў і гвалту, выкарыстоўвалі нацыянальныя пачуцці беларусаў, каб настроіць мясцовае насельніцтва супраць Расіі.

У лютым 1919 года нямецкая акупацыя змянілася польскай: войскі Пілсудскага захапілі тэрыторыю краю.

У пачатку сакавіка 1920 года польскія войскі Пілсудскага пачалі наступленне на Савецкую краіну, якое спачатку было паспяховым.

У ліпені 1920 года Чырвоная армія пасля часовых няўдач вясной разгарнула наступленне Заходняга фронту супраць палякаў. На дадзеным напрамку палякі сканцэнтравалі вялікія сілы і імкнуліся ўтрымаць свае пазіцыі,

але цярпелі паражэнне за паражэннем. Праз ваколіцы Вялікага Сяла ў напрамку Свіслачы наступала 27-ая Омская дывізія, якой камандаваў Вітаўт Казіміравіч Путны. У хуткім часе тэрыторыя Вялікага Сяла была вызвалена ад акупантаў. Насельніцтва ўрачыста сустракала чырвонаармейцаў.

15 жніўня 1920 года ўтвораны Талачманскі валасны рэўкам з цэнтрам у вёсцы Свянціца, куды ўваходзіла і Вялікае Сяло.

Але Чырвоная армія, дайшоўшы да Варшавы, знясіленая шматкіламетровым маршам і вялікімі стратамі, была затрымана і вымушана адступіць.

І зноў фронт з кровапралітнымі баямі прайшоў праз тэрыторыю велікасельскага краю. Баі былі жорсткія. Чырвонаармейцы 429-га палка праз Вялікае Сяло наступалі на Дабраволлю. У баях, якія вёў 429-ы полк, удзельнічаў будучы маршал Савецкага Саюза, двойчы Герой Савецкага Саюза Аляксандр Міхайлавіч Васілеўскі. У сваёй кнізе “Справа ўсяго жыцця” А.М.Васілеўскі ўспамінае: “Цераз Ваўкавыск, куды мы прыбылі 18 жніўня, цягнуліся тылы адыходзячых войск, абозы, артылерыйскія парадкі, кухні. Часам трапляліся разрозненыя групы байцоў. На іх было балюча глядзець. Пачарнелыя, змардаваныя, многія ў крывавых павязках, яны хмура крочылі па абочынах дарогі... Наш полк прыняў удар белапольскіх войск недалёка ад Свіслачы”.

Пасля 18 сакавіка 1921 года і заключэння паміж Савецкай Расіяй і Польшчай Рыжскага мірнага дагавору тэрыторыя Вялікага Сяла з навакольнымі вёскамі ўвайшла ў Ваўкавыскі павет Беластоцкага ваяводства Польшчы і разглядалася як крыніца таннай сыравіны і рабочай сілы. Існавала шмат розных падаткаў і збораў: пазямельны, дарожны, падаходны, страхавы, сеймікавы, гмінны (валасны), паштовы, канцылярскі і інш. За нявыплату падаткаў сялянская ўласнасць распадалася. Пакутавалі сяляне і ад штрафаў, якія самавольна накладваліся памешчыкам ці паліцэйскім.

У заняпадзе была не толькі эканоміка, але і культура, асвета, ахова здароўя. Польскі ўрад праводзіў палітыку нацыянальнага прыгнечання, ігнараваў умовы Рыжскага мірнага дагавору, які абавязваў Польшчу прадаставіць беларусам, пражываючым на польскай тэрыторыі, права навучання на беларускай мове. Таму дзеці сялян Вялікага Сяла навучаліся ў польскай школе.

Згодна статыстычных дадзеных 1921 года ў Вялікім Сяле было 34 двары, у якіх пражывала 183 жыхары.

Знаходжанне заходнебеларускага насельніцтва ў складзе панскай Польшчы суправаджалася прыгнётам, выклікала хвалю незадавалення і барацьбу патрыётаў за свае правы.

У наваколлі Вялікага Сяла дзейнічаў гурток Міжнароднай арганізацыі дапамогі барацьбітам рэвалюцыі (МОПР), арганізатарам і кіраўніком якога быў Уладзімір Мікалаевіч Дудкін. Актыўнымі членамі арганізацыі былі Канстанцін і Мікалай Карневічы, Іван Кацяк, Фёдар Радзівонік, Аляксандр Шавель, Мікалай Харко, Сцяпан Радзівонік, Мікалай Курза, Мікалай Шлык, Уладзімір Гаўрылік, Сцяпан Ліс.



З успамінаў С.З.Ліса: “Гурток МОПРа ў нашай вёсцы актыўна дзейнічаў, дзякуючы яго арганізатару і кіраўніку Уладзіміру Мікалаевічу Дудкіну. Гурткоўцы агітавалі насельніцтва ўносіць добраахвотныя ахвяраванні ў фонд дапамогі рэвалюцыянерам, змагарам за народнае шчасце. Акрамя гэтага мы распаўсюджвалі палітычную літаратуру, вывешвалі на рэвалюцыйныя святы чырвоныя сцягі, праводзілі мітынгі. Нас, гурткоўцаў, на кожным кроку падпільноўвала небяспека быць схопленымі і арыштаванымі польскімі паліцыянтамі. Цераз сувязных у бліжэйшыя населеныя пункты мы перадавалі сваім таварышам звесткі аб месцы і часе

правядзення сходаў. Часта на гэтыя сходы мы запрашалі болей вопытных і граматных МОПРаўцаў з гарадоў, якія выступалі з дакладамі, інфармацыямі. Сходы праводзіліся ў розных месцах, часам у лесе, што акружаў вёску, прыкладна раз у месяц, а ў выпадку арыштаў – раз у 2 – 3 месяцы. На сходах вялася размова аб міжнародным становішчы, задачах гурткоўцаў на прадстаячы перыяд; аб зборы сродкаў у фонд дапамогі змагарам за рэвалюцыйную справу, за тое, каб добра, шчасліва і свабодна жылося ўсім працоўным.

Актыўнымі МОПРаўцамі былі Канстанцін і Мікалай Карневічы, Іван Кацяк з Задворанцаў, Фёдар Радзівонік з Навасёлак, Аляксандр Шавель з Геруцева, Мікалай Харко з Крывуліч, Сцяпан Радзівонік з Вялікага Сяла, Мікалай Курза, Мікалай Шлык, Уладзімір Гаўрылік з Сідарак. Зборам грашовых сродкаў даручылі займацца мне. Стараўся як мага лепш выконваць гэту важную і адказную справу. Мая дзейнасць і сустрэчы з людзьмі не засталіся па-за ўвагай паліцыі. У 1938 г. па даносу правакатара мяне арыштавалі і даставілі ў паліцэйскі пастарунак мястэчка Ізабелін (цяпер Ваўкавыскі раён). Але з-за адсутнасці важкіх доказаў мяне вызвалілі. На волі прабыў я нядоўга. У красавіку 1939 г. мяне ў другі раз арыштавалі. Паліцыянты, старанна правёўшы вобыск, зноў даставілі мяне ў Ізабелін. Допыты працягваліся некалькі дзён. Колькасць арыштаваных павялічвалася. Затым была Беластоцкая турма, дзе мне давялося прабыць тры дні. Пасля нас, вязняў, звязалі па чатыры чалавекі і адправілі ў Бяроза-Картузскі канцлагер, месца зняволення палітвязняў (створаны 17.6.1934 г. у мястэчку Бяроза-Картузская Палескага ваяводства). Людзей знявольвалі без следства і суда, на падставе прапаноў мясцовай адміністрацыі, часта на неабмежаваны тэрмін. Канцлагер вызначаўся жорсткім рэжымам. Сістэмай здзекаў і бессэнсоўнай муштры адміністрацыя імкнулася зламаць волю вязняў. Канцлагер ліквідаваны ў верасні 1939 г., пасля вызвалення Заходняй Беларусі Чырвонай арміяй.

Камера, куды мяне змясцілі, была на трэцім паверсе. Спалі на драўляных нарах. Кожную раніцу ў 6 гадзін праходзіла пераклічка па нумарах, нашытых на адзенні. Неабходна было выразна, без прамаруджвання, назваць свой нумар. А калі хто збіваўся ці не падабаўся паліцэйскаму, няўдачніка прымушалі прабягаць паміж нарамі, з абодвух бакоў якіх стаялі наглядчыкі з дубінамі і білі вязняў да тых пор, пакуль яны не падалі, знясіленыя, а то і непрытомныя. Не

было таго дня, каб кожны вязень не атрымаў больш дзесятка ўдараў дубінкай. Толькі ў ноч з 18 на 19 верасня 1939 г., каля 24 гадзін, настаў час вызвалення. Адбылося гэта так. Ноччу ў калідоры не стала чуваць крокаў ахоўнікаў. Даносіліся толькі гукі самалётаў і разрывы бомб. Мы ўжо ведалі, што 17 верасня Чырвоная армія выступіла на абарону насельніцтва Заходняй Беларусі, і здагадаліся, што самалёты савецкія. У двары раздаліся крыкі: “Таварышы, бяжыце!” З горада ў канцлагер уварваліся ўзброеныя рабочыя і пачалі адкрываць камеры. Гэта лёгка ўдалося: ахова ў спешцы пакінула ключы. Так я аказаўся на свабодзе пасля пяцімесячнага зняволення, здзекаў, пабояў, сляды ад якіх засталіся на маім целе на ўсё жыццё”.

З успамінаў А.А.Карневіч: “У першых лістоўках, якія дайшлі да нашай вёскі, гаварылася аб зямлі, аб свабодзе. Вось тады і зразумела наша моладзь, што для іх існуе адзін шлях – шлях барацьбы за шчасце людзей.

Так стварылася падпольная арганізацыя, у якую ўваходзіла і я, тады яшчэ зусім дзяўчына. Сходкі адбываліся нелегальна, на іх мы чыталі забароненую літаратуру, самі складалі вершы і пародыі на паноў. З якой радасцю мы сустракалі сваіх вызваліцеляў – байцоў Чырвонай Арміі – у верасні 1939 года.”

На 1 студзеня 1941 года ў склад Велікасельскага сельсавета ўваходзіла 11 населеных пунктаў з колькасцю насельніцтва 2066 чалавек.

Мірнае жыццё жыхароў Вялікага Сяла парушыла Вялікая Айчынная вайна. З першых дзён вайны да сярэдзіны ліпеня 1944 года вёска акупіравана нямецка-фашысцкімі захопнікамі, тут устаноўлены “новы парадок”.

Пасля акупацыі Беластоцкай вобласці тэрыторыя была ўключана ў склад Усходняй Прусіі. Метады кіравання і ўздзеяння на насельніцтва новай улады – калектыўная, а не індыўідуальная адказнасць за парушэнне ці невыкананне загадаў: адзін чалавек парушыў, а адказвала ўся вёска. Лютавала сістэма закладнікаў. Для падтрымання “новага парадку” – масавага крывавага тэрору – у вёсцы быў створаны апорны пункт дапаможнай паліцыі службы парадку, у які ўваходзілі мясцовыя жыхары, што перайшлі на службу да акупантаў. З дапамогай паліцыяў праводзіліся вобыскі, арышты і расстрэлы нязгодных з “новым парадкам” камуністаў, актывістаў і патрыётаў.

Беларускі народ узяўся на барацьбу з фашысцкімі захопнікамі. Ствараліся падпольныя партыйныя і камсамольскія арганізацыі, партызанскія атрады. Такая арганізацыя была створана і ў в.Задворанцы.

У навакольных лясах барацьбу з акупантамі вёў партызанскі атрад, які налічваў каля 35 чалавек і складаўся ў асноўным з адступаўшых ад лініі фронту савецкіх салдат. Адным з партызанаў быў Дышлівы Аляксей Андрыянавіч.

З фондаў Беларускага дзяржаўнага музея Вялікай Айчыннай вайны: “Характарыстыка на камандзіра 3-й роты атрада імя Кірава, брыгады імя Панамарэнкі Брэсцкага аб’яднання тав. Дышлівага Аляксея Андрыянавіча.

Тав. Дышлівы Аляксей Андрыянавіч 1919 года, паходзіць з грамадзян вёскі Надтачаеўка Шпалянскага раёна Кіеўскай вобласці УССР. Жыў і выхоўваўся ў сям’і селяніна-калгасніка.

У партызаны прыбыў 29 чэрвеня 1941 года, у атрад імя Кірава – з групай у жніўні 1942 года. Дышлівы ўдзельнічаў у падрыве адзінаццаці варожаў эшалонаў, у тым ліку ў сямі быў кіраўніком дыверсійнай групы...удзельнік

падрыва трох чыгуначных і двух шашэйных мастоў... кіраваў групай па знішчэнню варожай сувязі (6 кіламетраў на шашы Масква – Брэст), быў у адкрытых баях...

Тав. Дышлівы службы прыкладам у баявых аперацыях. За баявыя заслугі ўзнагароджаны ганаровай граматай ЦК УЛКСМ, медалём “Партызану Айчыннай вайны” 1 ступені. Шэсць разоў паранены”.

Выпіска з дзённіка камандзіра партызанскага атрада “Гроза” І.П.Кавалёва: “27 лютага 1942 г. Знішчаны дом разам з гітлераўцамі ў вёсцы Вялікая Свянціца. У нас загінуў кулямётчык Жуйноў Аляксей Іванавіч”.

З успамінаў Марыі Радзівонік: “Калі пачалася вайна, мне было 16 гадоў. У час акупацыі немцы баяліся, каб партызаны не мелі падтрымкі ад мясцовага насельніцтва. Аднойчы хтосьці з нямецкіх памочнікаў убачыў, як з лесу выйшаў малады хлопец.

Пасля гэтага выпадку ўсіх маладых дзяўчат, хлопцаў і падлеткаў сабралі і павезлі ў вёску Мсцібава, а адтуль у г.Ваўкавыск. На ўсё жыццё запомніўся гэты дзень, кожная хвіліна дня. Помню, як сагналі ўсіх разам у нейкае страшнае памяшканне, цёмнае, сырое, халоднае. Раздзелі. Прышоў немец і стаў хадзіць і разглядаць усіх. Было такое ўраджанне, што на цябе глядзяць, як на нейкую жывёліну. Страшны жах быў ва ўсіх на тварах... Потым усіх пагрузілі ў вагоны для перавозкі жывёл і павезлі... Праз нейкі час прывезлі ў горад Сэнсбург. Пасялілі ў цесным бараку. Раніцай прыйшлі нямецкія гаспадары і зноў сталі ўсіх абглядаць і выбіраць сабе работнікаў. Выбраў мяне нямецкі гаспадар. Далі пару абіякаў на ногі, пару коней і паслалі ў поле араць зямлю. Для чатырнаццацігадовай дзяўчынкі гэта была цяжкая, здаецца, непасільная работа. Спачатку вельмі замучвалася, але потым, з цягам часу прывыкла.”

З 1942 па люты 1944 года на тэрыторыі Ваўкавыскага, часткова Свіслацкага і Поразаўскага раёнаў дзейнічала Ваўкавыская раённая антыфашысцкая арганізацыя Беластоцкага абласнога антыфашысцкага камітэта, работу якой накіроўваў Беластоцкі падпольны абкам КП(б)Б. У сярэдзіне 1942 года задворанскай падпольнай камсамольскай арганізацыі ўдалося наладзіць сувязь з партызанамі. Падпольшчыкі перадавалі народным месціўцам зброю, харчы, хадзілі з партызанамі на баявыя заданні, удзельнічалі ў “рэйкавай вайне”: узрывалі чыгунку і масты.

Са справаздачы аб дзеяннях партызанскага атрада імя М.І.Калініна: “1943 г. 23 лютага.

Загад начальніка штаба партызанскага руху аб фарміраванні спецыяльнай дыверсійнай групы для развёртвання ў партызанскі атрад у Беластоцкай вобласці, у раёнах Свіслачы і Ваўкавыска.

...18 мая 1943 г. з Бегомля атрад выступіў маршам у Белавежскую пушчу па распрацаванаму маршруту. Шлях быў доўгі і складаны. Атрад рухаўся з разведкай, бакавым ахраненнем...

Здзейснены атрадам марш у Белавежскую пушчу ... складаўся з 1000 кіламетраў. Атрад дасягнуў мэты – Свіслацкага, Бельскага, Ваўкавыскага Крынкаўскага раёнаў Беластоцкай вобласці...

Атрад наладжваў сувязь з насельніцтвам Ваўкавыскага раёна – вёскі Свянціца Малая і Вялікая... Атрад праз сувязных гэтых вёсак распаўсюджваў

літаратуру – лістоўкі, газеты. Сувязныя паведамлялі атраду аб планах немцаў....”.

Фашысты адчувалі, што з імі вядзе барацьбу падпольная арганізацыя і вырашылі пакончыць з ёй. Яны арыштавалі аднаго з членаў арганізацыі. Не вытрымаўшы пытак у засценках гестапа, ён паказаў, дзе жывуць члены арганізацыі. Некалькі падпольшчыкаў і члены іх сем’яў былі арыштаваны і расстраляны.

Набліжаўся час вызвалення тэрыторыі Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Савецкія войскі з жорсткімі баямі імкліва падыходзілі да заходняй граніцы. Каб спыніць імклівы наступ савецкіх войск, гітлераўцы перакінулі сюды свежыя сілы. Фашысты займалі вышыні на ўсходзе Свіслачы і сустрэлі наступленне савецкіх войск арганізаваным агнём. Спроба атакаваць ворага сходу поспехаў для савецкіх войск спачатку не мела.

15 ліпеня 1944 года савецкія салдаты ступілі на свіслацкую зямлю. Пачалося вызваленне раёна ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў.

Тэрыторыю Вялікага Сяла і навакольных вёсак вызвалялі воіны 217-ай Унечскай ордэнаў Леніна, Чырвонага Сцяга, Суворова II ступені стралковай дывізіі (камандзір палкоўнік Мікалай Паўлавіч Масонаў).

У ноч на 14 ліпеня 1944 года сапёры-чырвонаармейцы абяшкодзілі міны і абазначылі праходы. На досвітку загрымела кананада і ўключыліся мінамётныя роты батальёнаў дывізіі. Бой быў адчайны, савецкія салдаты наступалі ў адну лінію. Фашысты шалёна супраціўляліся, але бачачы, што савецкія войскі рухаюцца наперад, яны пачалі адыходзіць.

З баявога загада штаба 217-ай Унечскай ордэнаў Леніна, Чырвонага Сцяга, Суворова II ступені стралковай дывізіі:

“15.7.1944 г.

1. Праціўнік, прыкрываючыся танкамі і самаходнай зброяй, з баямі адыходзіць у заходнім напрамку.

2. 217-ая стралковая дывізія пасля фарсіравання р.Рось і прарыву абароны праціўніка на ўчастку Хацькоўцы праследуе праціўніка ў напрамку в.Вялікае Сяло, маючы бліжэйшай задачай авалодаць гаем на паўднёвы захад ад в.Хацькоўцы, в.Навасёлкі, а далей Палонкай, Агароднікамі і выйсці на рубяж Ятвеск – Глушкі 15.7.1944г.

...4. 755-му стралковаму палку пасля фарсіравання р.Рось і прарыву абароны праціўніка на ўчастку вышыні 192.2 Сідоркі праследаваць праціўніка ў напрамку в.Хацькоўцы, В.Сяло, Манчыцы, маючы бліжэйшай задачай авалодаць гаем на паўднёвы захад ад Хацькоўцаў, а затым авалодаць рубяжом Палонка і выйсці на рубяж Ятвеск – Ражкі 15.7.1944 г.

5. 766-му стралковаму палку пасля фарсіравання р.Рось і прарыву абароны праціўніка на ўчастку Сідоркі праследаваць праціўніка ў напрамку в.Вялікае Сяло, Салаўі, маючы бліжэйшай задачай авалодаць в. Вялікае Сяло, а затым – рубяжом Лабуна, выйсці на рубяж Бязводнікі – Глушкі”.

Выдатная падзея ў гісторыі вызвалення нашага раёна адзначана ў сводцы Саўінфармбюро ад 17 ліпеня 1944 года: “На паўночны захад Ваўкавыска часці Н-скага злучэння, развіваючы наступленне, авалодалі раённым цэнтрам Беластоцкай вобласці горадам Свіслач, а таксама з боем занялі больш за 100

населеных пунктаў, у тым ліку такія, як... чыгуначныя станцыі Андрэвічы, Рудаўка, Свіслач. Ва ўпартых баях знішчана больш за 1000 варожых салдатаў і афіцэраў, знішчана 6 нямецкіх танкаў і 24 гарматы. Захоплена 11 гармат і 48 кулямётаў. Захоплена да 200 палонных”.

На вызваленай тэрыторыі, нягледзячы на ваенныя цяжкасці і разбурэнні, спраўна і арганізавана адраджалася і ўсталёўвалася савецкая ўлада.

На тэрыторыі раёна, у т.л. у Вялікім Сяле і навакольных вёсках, насельніцтва падпарадкоўвалася начальніку гарнізона горада Свіслач старэйшаму лейтэнанту Кундалю.

Загад ад 5 жніўня 1944 года гарнізона горада Свіслач:

“1. Всему населению района сдать имеющееся в наличии огнестрельное и холодное оружие, оставшееся от противника и всех видов военное имущество. Срок сдачи 24 часа.

2. Хожение по районному центру и району установлено с 5.00 утра до 22.00.

3. Запретить производить всякую бесцельную стрельбу из огнестрельного оружия по окрестностям данного района.

4. Без моего ведома запрещено гражданскому населению принимать на ночлег военнослужащих и лиц гражданского населения, не проживающих в данном районе.

5. Всем военнослужащим, находящимся в отпуске, проживающим в районе, прибыть на регистрацию.

6. Всему населению соблюдать полнейшую светомаскировку.

За невыполнение данного приказа виновники будут нести ответственность по законам военного времени.

Начальник гарнизона г.Свислочь старший лейтенант Кундаль”.

Наладжванне мірнага жыцця ішло ў даволі складанай абстаноўцы. Сваю дзейнасць актыўна вяло польскае нацыяналістычнае падполле і атрады Арміі Краёвай (акаўцы), якія ставілі сваёй мэтай барацьбу за аднаўленне Польшчы ў межах да верасня 1939 года. Армія Краёва раздзяліла свае сілы на абводы, кампаніі, дружыны, плутоны (роты). Тэрыторыя велікасельскага краю, па мерках Арміі Краёвай, уваходзіла ў Ваўкавыскі абвод. Былі створаны самастойныя ўзброеныя фарміраванні: брыгада “Жагeў” створана ў лютым 1945 года, налічвала больш за 20 чалавек і дзейнічала ў Свіслацкім раёне.

Войскі НКДБ вялі жорсткую барацьбу з бандытамі нацыяналістычных фарміраванняў з мэтай іх ліквідацыі. Ад рук бандытаў у баі з акаўцамі на тэрыторыі Вялікага Сяла і навакольных вёсак загінулі супрацоўнік міліцыі Сцяпан Цімафеевіч Бажанаў, пагранічнік 4-га пагранатрада Ната Аксімісонавіч Карабаеў, супрацоўнік раённага аддзела дзяржбяспекі Віктар Ляпёшкін, баец знішчальнага батальёна Семаковіч, начальнік Свіслацкага райаддзела міліцыі П.В.Зайцаў і супрацоўнік аддзела міліцыі Іван Іосіфавіч Мілешка. Польскае нацыяналістычнае падполле канчаткова было знішчана войскамі НКДБ БССР у студзені 1947 года, але рэшткі падпольнай сеткі перайшлі на нелегальнае становішча, існавалі і дзейнічалі дробнымі групамі або ў адзіночку. Апошняя буйная аперацыя па ліквідацыі рэштак Ваўкавыскага абводу адбылася 20

сакавіка 1953 года. Главар банды А.Копач быў арыштаваны (усяго за 1947 – 1953 гг. органамі МДБ арыштавана звыш 190 акаўцаў).

На месцах адгрымеўшых баёў над брацкімі магіламі ўзведзены помнікі і абеліскі. Увасабляюць памяць аб загінуўшых жыхарах Вялікага Сяла і прылягаючых вёсак помнік загінуўшым у гады Вялікай Айчыннай вайны землякам у аграгарадку Вялікае Сяло, Памятны знак камсамольцам-падпольшчыкам на ўездзе ў Задворанцы, пяць магіл расстраляных падпольшчыкаў-партызан на могілках у вёсцы Вялікая Свянціца, індывідуальныя магілы расстраляных жыхароў вёскі Хілімонаўцы.



Дакументы сведчаць.

Адміністрацыйна-тэрытарыяльны падзел Свіслацкага раёна на 1 студзеня 1947 г.

Уваходзілі наступныя сельсаветы:

Цэнтр сельсаветаў

...Велікасельскі

в. Вялікае Сяло

У 1948 – 1950 гг. была праведзена калектывізацыя сельскай гаспадаркі. Ва ўсіх вёсках Велікасельскага сельсавета былі арганізаваны калгасы.

У 1949 годзе арганізаваны калгасы “1 Мая” з цэнтрам на хутары Прудна, імя Будзёнага з цэнтрам у в.Задворанцы, імя Шверніка ў в.Вялікая Свянціца (старшыня В.П.Малашкевіч), “Новы шлях” у в.Палонка, “70-годдзе Сталіна” у в.Вялікае Сяло. У 1950 годзе створаны калгасы імя Дзяржынскага ў в.Шамятоўка (старшыня Н.А.Мазец), імя Ламаносава ў в.Хілімонаўцы, імя Вышынскага ў в.Манчыцы, імя Васілеўскага ў в.Монтаўты (старшыня І.Г.Чарапок), “Ніва” у в.Навасёлкі (старшыня П.Е.Хамчук).

У 1951годзе пачалося паэтапнае ўзбуйненне калгасаў і колькасць іх зменшылася. У 1952 годзе ў калгас імя 70-годдзя І.В.Сталіна з цэнтрам у Вялікім Сяле ўвайшлі калгасы “1 Мая”, імя Будзёнага, “Новы шлях”, імя Дзяржынскага, імя Ламаносава, а калгасы імя Шверніка, “Ніва”, імя Васілеўскага – у калгас імя Вышынскага.

У 1959 годзе ў Вялікім Сяле была пабудавана і адкрыта васьмігадовая школа (да гэтага часу сямігадовая школа знаходзілася ў вёсцы Хілімонаўцы ў драўляным будынку).



Хроніка адміністрацыйна-тэрытарыяльнага падзелу Свіслацкага раёна

3 рашэння аблвыканкама № 648 ад 12 кастрычніка 1960 г.

Велікасельскі сельсавет скасаваны і яго тэрыторыя аднесена ў склад Палонкаўскага сельсавета.

3 рашэння аблвыканкама № 639 ад 2 снежня 1961 г.

...Палонкаўскі сельсавет перайменаваны ў Вердаміцкі з цэнтрам у в.Вердамічы...

З 1964 года вёска Вялікае Сяло – цэнтр саўгаса “Велікасельскі”. Гаспадарка хутка развівалася. У Вялікім Сяле акрамя школы будуюцца магазін, сталовая, першы шматкватэрны дом.



Новая вуліца. Справа – школа, злева – магазін, шаснаццацікватэрны дом. 1967 год.

У 1970 годзе ў Вялікім Сяле пражываў 271 жыхар. У гэтым жа годзе сваіх выхаванцаў прыняў новы прасторны будынак дзіцячага сада.



Аркестр народных інструментаў Велікасельскага клуба на сцэне рэспубліканскага агляду-конкурсу мастацкай самадзейнасці. 1976 год.

У пачатку 80-х гадоў саўгас “Велікасельскі” для спецыялістаў і рабочых будаваў шмат жылля: двухпавярховыя катэджы, асобныя дамы.



Людзі былі зацікаўлены, каб заставацца тут жыць і працаваць у гаспадарцы. Дзіцячы сад не мог задаволіць патрэбы ўсіх жадаючых, таму быў выдзелены яшчэ адзін будынак пад яслі.



*Выхаванцы дзіцячага сада ля помніка
загінуўшым землякам. 1982 год.*

У 1987 годзе за дасягненні вялікіх поспехаў у працы працоўны калектыў Велікасельскай васьмігадовай школы занесены на раённую Дошку гонару.

27 красавіка 2001 года саўгас “Велікасельскі” рэарганізаваны ва ўнітарнае сельскагаспадарчае прадпрыемства “Саўгас “Велікасельскі”, з цэнтрам у в.Вялікае Сяло.

У 2003 годзе тут знаходзіцца 119 гаспадарак, пражывае 290 жыхароў.

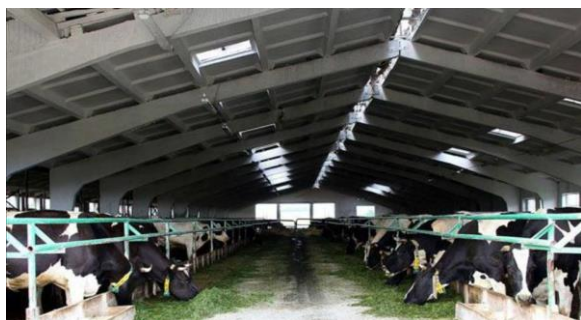
У 2010 годзе Вялікае Сяло набыло статус аграгарадка.

У 2011 годзе ў аграгарадку быў адкрыты новы сацыяльна-культурны комплекс, дзе ў будынку былой школы размясціліся сельскі Дом культуры, бібліятэка, фельчарска-акушэрскі пункт, комплексны прыёмны пункт бытавога абслугоўвання, паштовае аддзяленне.



У аграгарадку працуюць магазін, аўтаматычная тэлефонная станцыя. У 2013 годзе ў аграгарадок быў праведзены прыродны газ. Вытворчая жывёлагадоўчая база МТФ папоўнілася на 600 галоў буйнай рагатай жывёлы.

На сённяшні дзень УСП “Саўгас Вялікасельскі” – шматпрофільнае сельгаспрадпрыемства, якое спецыялізуецца на вытворчасці прадукцыі жывёлагадоўлі мяса-малочнага напрамку, раслінаводства, прапануе транспартныя і ветэрынарныя паслугі насельніцтву.



На 2022 год у Вялікім Сяле 73 гаспадаркі, 160 жыхароў. Свае паслугі жыхарам прапануюць сельскі філіял-клуб, бібліятэка, аддзяленне сувязі, фельчарска-акушэрскі пункт, магазін “Родны кут”. Для дзяцей арганізаваны падвоз у Вердаміцкі дзіцячы сад-сярэдняю школу. Аграгарадок звязаны аўтобуснымі маршрутамі з горадам Ваўкавыскам (12 км) і раённым цэнтрам горадам Свіслач (15 км).

